

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В.О. ректора Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтва
кандидат мистецтвознавства, професор
Валерій МАРЧЕНКО

2024 року

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації

Барановської Анастасії Сергіївни

на тему «Реалістичний живопис на рубежі ХХ–ХХІ століть:

традиції та трансформації»

подану на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 02 Культура і мистецтво

за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація

Публічна презентація проведена на кафедрі мистецтвознавчої експертизи
30 квітня 2024 року, протокол № 18

Актуальність теми дослідження. Реалістична форма у живописі виникла задовго до появи у ХІХ ст. терміну «реалізм», адже вона була стрижневою засадою мистецтва, яке ґрунтувалось на класичних традиціях і сутність якого від часів Античності визначало наслідування природи («мімезис»). Попри те, що модернізм і пізніші напрями образотворчого мистецтва часто заперечували важливість відтворення дійсності через зображення натурних форм, поступ реалізму в історії художньої культури ніколи не переривався, а лише видозмінювався.

У середині ХХ ст. Сполучені Штати Америки здобувають статусу провідного центру художньої культури, що визначає світові тенденції у розвитку образотворчого мистецтва, оскільки у післявоєнний час там працює значна частина митців (нерідко тих, хто емігрував з європейських країн), що пропонують інноваційні підходи до вирішення творів і навіть засновують нові течії у мистецтві. Саме тоді реалізм у західній мистецтвознавчій думці зазнає чергового й потужного удару, зокрема, й через те, що він асоціюється із «панівним методом радянського мистецтва», як було визначено соціалістичний реалізм. В той же час абстракція у різноманітних варіантах втілення отримує необмежену підтримку з боку музейних інституцій та арт-критиків, як мистецтво вільних індивідуумів, як протиставлення соцреалізму та загалом репрезентативному мистецтву, характерному для держав з комуністичною владою. Реалістичний живопис всіляко засуджувався в арт-критиці як архаїчне явище, що несе на собі відбиток тоталітаризму (Ф. Серс, Г. Хофштеттер).

Однак, важливу роль у розвитку й відродженні реалістичного живопису

відіграло прагнення митців (серед яких були Е. Ворхол, Р. Ліхтенштейн, Ф. Перлштейн, А. Леслі, Л. Фрейд та інші) створювати те, що було цікаво саме їм, а не критикам чи владі. Так виник поп-арт, що у 1960-х рр. не сприймався як мистецтво багатьма представниками художнього середовища, contemporary realism, фотореалізм, і нарешті, неоекспресіонізм, що остаточно «реабілітував» наявність у мистецькому творі реалістично зображених елементів дійсності, незважаючи на умовність загального вирішення роботи. А західні науковці від кінця 1970-х рр. почали активно досліджувати умови розвитку та варіації реалізму, фактично «перевідкриваючи» його для теорії та історії мистецтва.

З набуттям незалежності України вітчизняне мистецтво достатньо швидко позбулося диктату соцреалізму і було відкрите до спадщини модернізму й тенденцій постмодернізму. Бурхливе опанування в Україні новітніх течій мистецтва status quo створило спрощене й хибне враження про лінійність розвитку мистецтва, і небажаність, або й неможливість звернення до класичних чи академічних форм у добу постмодерністської естетики.

Реакцією на довге панування соціалістичного реалізму можна пояснити і те, що науковці (О. Голубець, А. Ложкіна) іноді заперечували цінність реалізму, протиставляючи йому сучасні арт-практики, і не усвідомлюючи, що у світовій художній культурі наприкінці ХХ ст. критичне ставлення до реалізму змінилось на більш об'єктивне. Тож в Україні наразі існує ситуація, коли творчість митців-реалістів нерідко оминається увагою. Категорії «реалізм», «реалістичний живопис» майже вийшли із вжитку у вітчизняних наукових статтях та монографіях щодо сучасного живопису, а натомість часто вживається словосполучення «фігуративний живопис». Ця дисертація є спробою заповнити наявну лакуну: здійснити науково-теоретичне осмислення концепту реалізму на підґрунті вітчизняних та зарубіжних наукових джерел і дослідити широке різноманіття реалістичних течій та шкіл ХХ–ХХІ ст., творчий доробок митців, імена яких вже вписані у світову історію реалізму, а також новочасних художників.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження реалізоване на кафедрі мистецтвознавчої експертизи Інституту практичної культурології та арт-менеджменту Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв відповідно до тематичного плану науково-дослідницької роботи освітнього закладу. Представлена наукова робота є частиною комплексної теми «Мистецтвознавчі та експертні дослідження національної культурної спадщини» (державний реєстраційний номер 011 8U001513). Тему дисертації затверджено 27 жовтня 2020 р. (протокол № 4) на засіданні Вченої ради Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*: комплексно проаналізовано поєднання класичної традиції та інновацій у розвитку мистецьких течій і шкіл Західної Європи та США ХХ–ХХІ ст. та виявлено особливості впливу модернізму на трансформацію західного реалістичного мистецтва, які полягають у: фотографічній імітації реальності й використанні фотографії як першоджерела замість натури; колажному

суміщенні стилістично різних зображень; декоративності в естетиці кітч; графічності, яскравій барвистості, фрагментарності зображень; ухилі у площинність, деформацію, спрощення або розмиття форми; поєднанні кількох точок сходження в одному творі; використанні трафаретів; зверненні до іконографії банальних речей тощо; введено у науковий обіг вітчизняного мистецтвознавства окремі західні школи реалістичного живопису (Юстон Роуд, Слейда та Глазго у Великій Британії), мистецькі течії (contemporary realism, дисраптивний реалізм, гіперманьєризм, анахронізм тощо) та імена художників (К. Вайлі, М. М. Ерлебахер, А. Леслі, Д. Лігар, Д. Каррін, Т. Кафар, В. Коттон, Е. Фішль (США), М. Ендрюс, В. Колдстрім, П. Хоусон (Велика Британія), А. Калазіс (Німеччина), К. М. Маріані (Італія)); введено у науковий обіг імена художників – представників новочасного мистецтва України (С. Базюк, Я. Глазунова, І. Гнатів, О. Гречановський, Д. Доценко, А. Жуков, О. Катеринюк, С. Кушанов, В. Лапшин, А. Поперняк, Л. Раштанова, В. Федусів, І. Яровий), творчість яких характеризується зверненням до фантастичної візуальності, наративністю у формі алегорій та символів, гіперреалізмом або високою деталізацією, поверненням до прекрасного через переосмислення традицій романтизму та модерну, введенням у академічний живопис модерністських художніх прийомів (розмиття форми, абстрактне тло твору, сплюснення об'ємів, колаж тощо); зіставлено специфіку використання терміну «реалізм» у працях українських та зарубіжних мистецтвознавців та арт-критиків: в Україні реалізм розуміється як творчий метод, в основу якого закладений принцип мімезису (Т. Недошовенко, С. Безклубенко); західні вчені акцентують увагу на полісемії поняття і розширюють його межі до фігуративного мистецтва, уникаючи визначення (Е. Люсі-Сміт, Дж. Малпас); разом з тим, у зарубіжних джерелах поширена і теоретична позиція, що відштовхується від принципу наслідування форм натури (Т. Джейкобс, Б. Прендевіль), і тому збігається з наявним в Україні розумінням реалізму. Запропоноване авторське визначення, згідно з яким реалізм – це форма візуалізації у живописі, в основу якої закладені академічні (класичні) традиції. *Уточнено:* особливості поступу та сучасних модифікацій українського реалістичного живопису у порівнянні з розвитком реалізму у художній культурі США та Західної Європи. З'ясовано, що художники «Нової хвилі» прагнули відійти від академічності реалізму, при цьому намагаючись не розчинитись у модерністських та постмодерністських художніх надбаннях, зберегти національні корені мистецтва через звернення до вітальної живописності бароко крізь національну ідею. На противагу останнім, новочасні митці схильні перевідкривати традицію, наративність та красу власне у академічному мистецтві. В цілому, розвиток українського реалізму відбувається в річищі світових тенденцій шляхом: «діалогу» із старими майстрами, повернення до краси, еклектичності, інтересу до пластики людського тіла тощо. *Набуло подальшого розвитку:* вивчення трансформацій у сучасному реалістичному живописі, пов'язаних з використанням умовних або декоративних форм, рис академічного мистецтва і наслідування стилістики старих майстрів або елементів естетики кітч та інших ознак, наслідком чого є розширення меж реалізму; дослідження причин занепаду та відродження

реалістичного живопису у США, Західній Європі та Україні; виявлення закономірностей розвитку реалістичної форми вираження у живописі ХХ–ХХІ ст.; дослідження взаємовпливів творчості художників, мистецького середовища, естетичних трендів у художній культурі сучасності.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації полягає в тому, що його результати можуть бути покладені в основу подальших наукових розробок поняття реалізму у живописі та історії його розвитку у мистецтві ХХ–ХХІ ст. Теоретичні і фактичні дані дослідження можуть заповнити лакуну у наукових знаннях щодо розмаїття реалістичних течій у сучасній художній культурі України, США та Західної Європи, а також вплинути на критичну переоцінку феномену реалізму в цілому як глобального явища, що відроджується разом з набуттям актуальності традицій класичного живопису у сучасному мистецтві. Отримані результати можуть бути використані у навчальних дисциплінах «Історія мистецтва», «Сучасна художня культура», «Історія українського образотворчого мистецтва» у мистецьких закладах вищої освіти України, а також при написанні монографій, наукових і науково-популярних статей тощо.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано самостійно, викладені наукові результати, висновки й рекомендації належать дисертанту. Доповіді на наукових конференціях підготовлені і виголошені автором самостійно, публікації дисертанта одноосібні.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі мистецтвознавчої експертизи Навчально-наукового інституту практичної культурології та арт-менеджменту Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. *Науковий керівник* – кандидат філософських наук, доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи Солярська-Комарчук Ірина Олегівна.

Розглянувши звіт подібності щодо перевірки на плагіат, встановлено, що дисертаційна робота Барановської Анастасії Сергіївни є результатом самостійних досліджень, не містить елементів плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дисертація характеризується єдністю змісту та відповідає вимогам щодо її оформлення.

Перелік публікацій за темою дисертації. За результатами досліджень опубліковано вісім наукових праць. Серед яких: три статті у виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі культури та мистецтва зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, п'ять праць апробаційного характеру опубліковані у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських конференцій.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Барановська А. С. Розуміння терміну «реалізм» у мистецтвознавчій теорії Заходу (від 60-х років ХХ ст. – до сьогодення). *Вісник Національної*

академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2022. №1. С. 101–105.
<https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2022.257492>

2. Барановська А. С. Естетика фотореалізму 70-х: вплив на сучасні мистецькі практики. *Український мистецтвознавчий дискурс.* 2022. Вип. 5. С. 6–12. <https://doi.org/10.32782/uad.2022.5.1>

3. Барановська А. С. Мотив війни у реалістичному живописі сучасних українських художників. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* 2023. Вип. 66. Т.1. С. 33–40. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-5>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Барановська А. С. Витоки і розвиток реалістичної форми зображення у живописі через міметичну природу мистецтва. Наукова атрибуція творів, експертиза та оцінка культурних цінностей : матеріали наук.-практ. конф., 28–29 жовтня 2021. НАКККіМ, кафедра мистецтвознавчої експертизи; Всеукраїнська асоціація фахівців оцінки; Асоціація мистецтвознавців, експертів, оцінювачів та реставраторів ; Асоціація реставраторів України. Київ : НАКККіМ, 2021. С. 47–48.

2. Барановська А. С. Постмодерністські реалізми в арт-критиці України. Сучасний культурно-мистецький простір: креативні та інформаційно-комунікативні трансформації : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 21–22 червня 2022. М-во культ. та інформ. політики України; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. Київ : НАКККіМ, 2022. С. 84–86.

3. Барановська А. С. Реалістичний живопис у період модернізму: критичні зсуви в уподобаннях мистецької еліти країн Заходу. Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір : матеріали VI Всеукр. наук. конф. молод. вч., асп. та магістран., 3 листопада 2022. М-во культ. України та інформ. Політики ; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. ; Київ. націон. універ. кул. і мист. ; Наук. тов. студ., асп., доктор. і молод. вч. Київ : НАКККіМ, 2022. С. 83–84.

4. Барановська А. С. Поп-арт в українському живописі: від естетики спрощеної форми до реалізму. Інновації в архітектурі, дизайні та мистецтві : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 травня 2023. М-во культури та інформ. політики України, М-во освіти і науки України, Національна акад. образ. мист-ва і арх-ри [за ред.: О. А. Трошкіної]. Київ : НАОМА, 2023. С. 261–262.

5. Барановська А. С. Фігуративне мистецтво та реалізм: образний живопис на перетині понять. Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір : матеріали VII Всеукр. наук. конф. молод. вч., асп. та магістран., 2 листопада 2023. М-во культ. України та інформ. політики ; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. ; Наук. тов. студ., асп., доктор. і молод. вч. Київ : НАКККіМ, 2023. С. 141–143.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (191

найменування), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 346 сторінок, із них 202 – основного тексту.

Характеристика особистості здобувача. Барановська Анастасія Сергіївна народилась 6 березня 1982 р. в м. Київ. У 2020 році закінчила Національну академію керівних кадрів культури і мистецтв та отримала диплом магістра з відзнакою. З 2020 по 2024 р. була аспіранткою Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Володіє українською, англійською мовами.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури. Структура та побудова дисертації логічна. Стиль дисертації відповідає вимогам МОН України.

Рецензенти рекомендують: відповідно до п.15 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, *пропонується такий склад разової ради:*

Голова ради:

Афоніна Олена Сталівна, доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри хореографії Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Рецензенти:

Бойко В'ячеслав Іванович, кандидат філософських наук, доцент, в. о. завідувача кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Міщенко Ірина Іванівна, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Опоненти:

Безугла Руслана Іванівна, доктор мистецтвознавства, доцент, завідувач відділу теорії та історії культури Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України;

Романенкова Юлія Вікторівна, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри дизайну Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У результаті попередньої експертизи дисертації **Барановської Анастасії Сергіївни** і повноти публікації основних результатів дослідження.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Барановської А. С. на тему «Реалістичний живопис на рубежі ХХ–ХХІ століть: традиції та трансформації».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Барановської А. С. відповідає спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

3. Рекомендувати дисертацію Барановської А. С. на тему: «Реалістичний живопис на рубежі ХХ–ХХІ століть: традиції та трансформації» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

4. Рекомендувати вченій раді Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв затвердити склад разової спеціалізованої вченої ради:

Голова ради:

Афоніна Олена Сталівна, доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри хореографії Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Рецензенти:

Бойко В'ячеслав Іванович, кандидат філософських наук, доцент, в. о. завідувача кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Міщенко Ірина Іванівна, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Опоненти:

Безугла Руслана Іванівна, доктор мистецтвознавства, доцент, завідувач відділу теорії та історії культури Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України;

Романенкова Юлія Вікторівна, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри дизайну Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Презентація Барановської Анастасії Сергіївни на 12 стор. додається.

Головуючий:

кандидат філософських наук, доцент

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

В'ячеслав БОЙКО

НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ КАДРІВ ТА
ДОКУМЕНТОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В'ячеслав Бойко